

Josep Palau i Fabre

Visat núm. 4
(octubre 2007)

per Natàlia Barenys

Josep Palau i Fabre va néixer a Barcelona, en el si d'una família burgesa. La seva mare, culta i d'origen francès (l'avi matern era de la Provença), l'abastí d'una fornida biblioteca, on el jove Palau va poder llegir els principals autors de la literatura francesa (Baudelaire, Vigny, Musset...), així com de la catalana (la poesia de Maragall hi tenia una presència molt forta) i de l'espanyola. Palau recordava haver assistit, quan encara no tenia vint anys, a les lectures poètiques que Paul Éluard i Federico García Lorca van fer en les sessions que organitzava Els Amics de la Poesia, abans de la guerra, al soterrani de la Llibreria Catalònia. Cada dia, a casa dels Palau, es rebia *Le Journal*, *La Vanguardia* i *La Publicitat*.

De bon començament, la seva idea era treballar indistintament en les tres llengües que coneixia, que eren l'expressió de les tres cultures de les quals ell formava part. Però quan l'any 1936 s'esdevingué el gran desastre, decidí jugar-s'ho tot a favor de la més feble: la llengua catalana. La imposició de l'espanyol en tots els àmbits de la vida quotidiana, li féu sentir amb més força la llibertat interior —quan «les ales li neixen i li creixen», com va dir un dia Josep Maria de Sagarra— pel fet d'emprar el català per escriure poesia.

En els anys 1944 i 1945, Palau ideà i féu realitat, fins al més mínim detall, la revista *Poesia*. En aquesta revista la poesia era l'únic propòsit i la bona poesia l'únic criteri de publicació. Palau no feia distincions de cultures, hi apareixien indistintament poemes relatius a les tres literatures abans esmentades, tot i que mostrava especial predilecció pels modernistes, simbolistes i avantguardistes francesos. Hi publicà fragments de Mallarmé, Éluard, Rimbaud, Aragon, Breton, Cocteau, Apollinaire o Colette.

Insatisfet i descontent amb l'escenari de postguerra que es dibuixava, tant a casa seva com a tot Catalunya, l'any 1945 aprofità una beca de l'Institut Francès per marxar a París. A França, Palau consumiria tot el que la cultura francesa ofería en aquells moments, i que comparat amb el trist panorama català, era molt. Se sadollaria de bona literatura, de cinema, i de teatre. I ja no tornaria a casa fins al cap de quinze anys.

La poesia de Palau subsisteix en la seva narrativa, en el seu teatre, en els seus assaigs, en els seus llibres picassians i, també, en les seves traduccions. Com ell mateix deia, no hi ha autèntica traducció sense inspiració, és a dir, cal que el traductor de poesia sigui també poeta.

Palau endegava les traduccions del català al francès, mogut per la inquietud de reparar una

mancança flagrant. En considerar un determinat autor símbol de la nostra idiosincràsia, corria a traduir els seus poemes, amb el voluntarisme d'un escrupolós ambaixador cultural a l'estranger. I quins eren els autors que ell identificava amb la nostra mentalitat més profunda, que ens representaven com a grup humà damunt la terra? Els maleïts, els incompresos, els que caminen sols, que caminen sols perquè van davant. En primer lloc, els medievals: Ramon Llull, Ausiàs March i Jordi de Sant Jordi. I també, els contemporanis: Joan Salvat-Papasseit (que traduí a l'espanyol per a una revista mexicana), Bartomeu Rosselló-Pòrcel, o Carles Riba.

Pel que fa la influència de la tasca de Palau al país veí, per bé que se'l valora sobretot com a picassià, com a poeta se li coneix un breu període surrealista i la posterior invocació de la seva lírica a Sade, Rimbaud i Artaud. Les seves traduccions de Salvat-Papasseit i Ausiàs March es poden trobar fàcilment a la xarxa d'àmbit francòfon; les de Jordi de Sant Jordi, Ramon Llull i Ausiàs March foren durant molts anys les úniques que hi havia en francès. En l'obra *Patrimoine littéraire européen: Anthologie en langue française*, de 1993, Jean-Claude Polet va fer ús de les seves traduccions d'Ausiàs March, com també ho ha fet, per arreu, la directora del Centre d'Études Catalans, Marie-Claire Zimmerman. Menys difós és el fet que, pel seu coneixement de l'espanyol, Palau prestà ajut —com també ho féu André Breton— al poeta i crític d'art Jean-Clarence Lambert, en la seva primera traducció al francès de la poesia d'Octavio Paz —quan aquest era a l'ambaixada de Mèxic a París, als anys cinquanta—, la qual es reedità el 1966, a Gallimard, sota el títol *Liberté sur parole*.

Palau només encetava la traducció d'allò que l'havia captivat. Talment li va passar amb Antonin Artaud, a qui va conèixer en els últims dies de la seva vida al manicomi, que llegint els seus versos va experimentar una identificació tan forta, que el féu exclamar: «em semblava que em violentessin, que alguna cosa que jo creia exclusivament meva m'havia estat usurpada anticipadament». Una cosa semblant li succeí amb Arthur Rimbaud, de qui tingué coneixement, als divuit anys, en una conferència a l'Institut Francès de Barcelona. Així com Llull, March o Salvat-Papasseit, també Rimbaud i Artaud eren aquells autors maleïts, en la línia poètica dels quals Palau inscrivia de ple la seva pròpia obra. I era per aquesta alienació en l'altre, que es veia capaç de bolcar en la seva llengua el mateix esperit que respirava l'original.

Les traduccions de Palau no eren fetes tant mirant la lletra impresa, com atenint-se a la ressonància que els versos en qüestió havien desvetllat en el seu esperit. D'aquesta manera, empenia la traducció com si se'ls sabés de memòria, fiant-se més d'aquesta repercussió interior, que de la gramàtica. Les infidelitats que aquest mètode podia comportar eren preferibles, al seu parer, a una fidelitat que pogués ser més científica, però feta sense ales. En tota obra creativa, tant si era traducció com creació original, Palau valorava, per damunt de tot, l'expressió del *daimon*, del geni, d'aquell moment tan rar i tan determinant, que és l'abandonar-se, el deixar anar totes les elaboracions mentals, tots els coneixements sobre el llenguatge, sobre la vida i sobre nosaltres mateixos, que puguem tenir acumulats, al llarg dels anys, d'experiència i estudi. Només així el poeta —l'home— pot fusionar-se amb el tot, amb el cosmos sencer i fer certa aquella frase de Marià Manent: «tota poesia autèntica és, en el fons, religiosa». Pocs poetes i pocs traductors han fet aquest subtil pas, tan decisiu. Palau, en aquest sentit, era inflexible amb tothom. «En la poesia de Salvador Espriu hi sento massa les fitxes, el diccionari, la gramàtica, però m'hi falta inspiració», es lamentava en una carta a Rosa Leveroni. El coneixement de la llengua és imprescindible, sí, però no suficient, i aquest pas més enllà del llenguatge és, sens dubte, el més important. Val a dir que en aquest punt Palau conflueix amb les tècniques orientals de meditació; no ens ha d'estranyar, doncs, que se sentís motivat per traduir Lao Tse.

El mètode de traducció de Palau era, traslladat a la pintura, el que ell mateix observava en Picasso: una activitat vampírica transformable en creativitat pura. Picasso, que un dia va dir «copier les autres est nécessaire, mais se copier soi même c'est lamentable», no imitava, sinó que interpretava l'obra dels altres pintors (Cranach, Velázquez, Greco, Van Gogh, etc.), es ficava dins la pell de l'altre

i ho traduïa amb el seu propi llenguatge, fent-ne una obra sempre original, sempre nova.

Igual que en l'acte de crear un poema, també en la traducció d'un poema escrit per un altre, Palau sentia la gran joia de retrobar l'ús de la llengua materna, joia formulada en l'expressió maragalliana de la paraula viva. I així, deia, duia l'original cap a la pròpia llengua, talment vers una nova matriu que l'hagués de reinfantar. Per a Palau, el plaer del traductor rau en sentir que cada llengua és capaç d'expressar, a la seva manera, d'acord amb la idiosincràsia que li és pròpia, allò que l'original expressa en la seva. I no podem acabar sense aquella sentència seva, tan pròpia de l'epicuri que va ser, declarant que no pot existir una gran traducció si no hi ha hagut un gran gaudi.

[Per saber-ne més](#)